

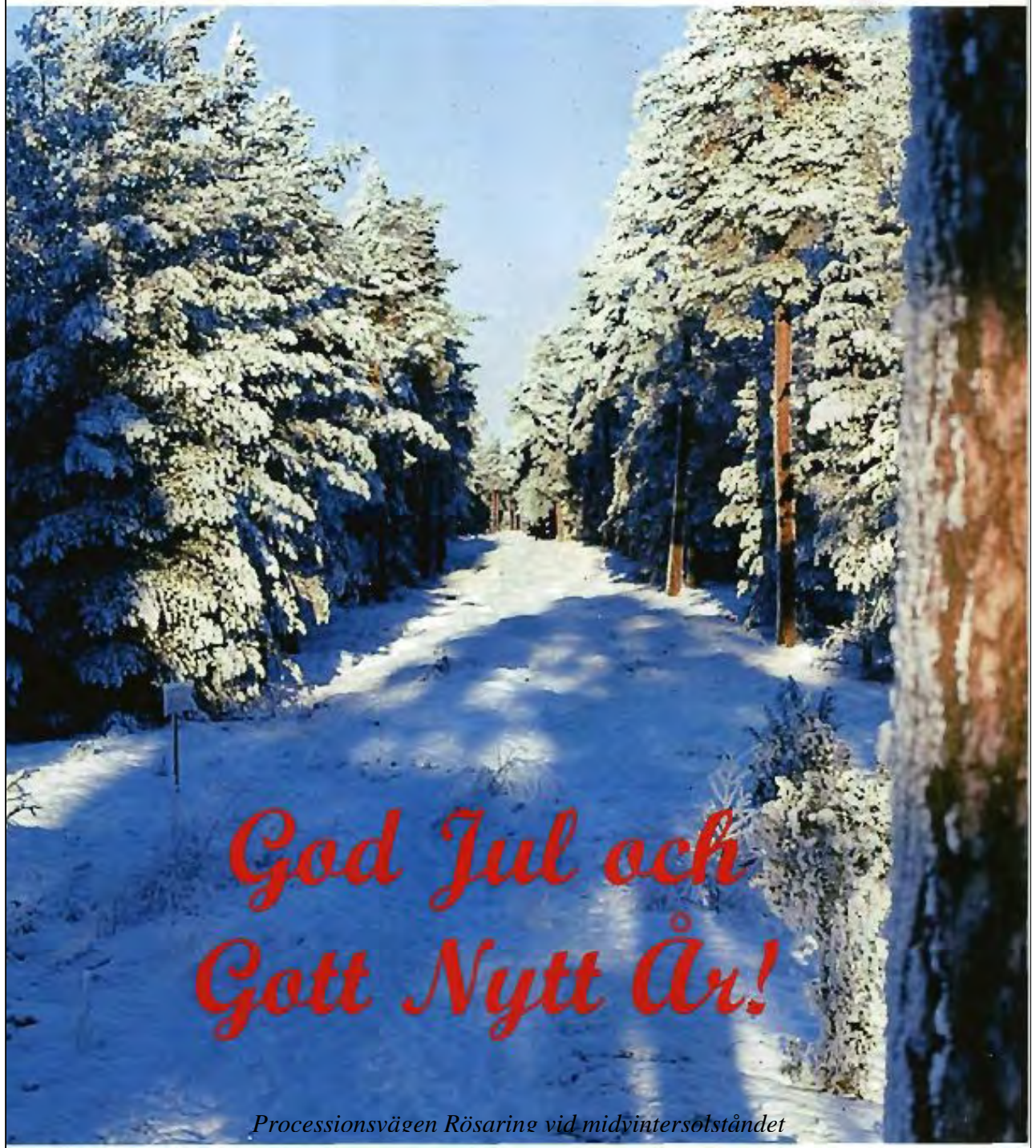
LEDUNGEN

TIDSKRIFT FÖR KULTUR OCH MILJÖ
I STOCKHOLMS LÄN

NR 4 ÅRGÅNG 34

DECEMBER 2008

*God Jul och
Gott Nytt År!*

Processionsvägen Rösaringe vid midvintersolståndet

Gudrun och Börje

Gudrun och Börje Sandén

belönade föregångare

Av Kjell Nilsson

När det nygifta paret Gudrun och Börje Sandén fick tjänster som lärare och kantor i Låssa 1952 anade de nog inte att de hade en enastående livsgärning inom hembygdsrörelsen framför sig. En gärning som nu krönts med de högsta utmärkelser man kan få inom detta område, plaketten för värdefull och föredömlig gärning från Sveriges hembygds förbund och nyligen Nordiska museets medalj för hembygdsvårdande gärning.

Gudrun och Börje kom till Låssa samma år som socknen uppgick i den nya kommunen Upplands-Bro med sex socknar och ca 3500 invånare. Kommunalpolitiken sköttes helt ideellt och både Gudrun och Börje engagerade sig redan efter ett par år i kommunala nämnder och styrelser. Gudrun var förmodligen den yngsta kvinnliga ledamoten, ca 25 år, av ett kommunfullmäktige i landet.

I både den kommunala verksamhet och i lärarrollen – ämnet hembygds-kunskap var ju då viktigt – kom paret Sandén att intressera sig för sin nya hembygd och inte bara för Låssa utan för hela kommunen. När Säbyholms folkskola lades ner 1964 flyttade de till centralorten Bro.

Kommunen som intresseområde

I kommunen fanns då två hembygdsföreningar, Håtuna-Håbo-Tibble Socknars hembygdsförening, som den heter numera, och Stockholms-Näs hembygdsförening och 1978 tillkom Bro hembygdsförening och i alla engagerade sig Sandens. I första hand blev det Börje som gick i täten då, Gudrun hade ju också barn och hemarbete.

År 1968 utnämndes Börje till Riksantikvariens ombud och samma år blev han den nybildade kulturnämndens ordförande. I den rollen kom han i kontakt med Herman Svenngård i Kungsängen, som samlat på sig 75-80 hyllmeter böcker och handlingar om traktens historia och

delat med sig av sin kunskap i muntlig och skriftlig form. Börje ledde förhandlingarna med Svenngård om att materialet skulle doneras till kommunen och förhandlingarna gick i lås 1970. Detta material gav Börjes hembygdsintresse en rejäl skjuts och han såg snart att bygden hade varit central i rikshistorien med sitt från kommunikationssynpunkt strategiska läge. Två sjötrafikleder som förband Birka, Sigtuna och Uppsala och senare Stockholm och dit kom landsvägen från Västerås och Bergslagen att gå via Bro, vägar som i flera generationer fortfarande är synliga.

Börje fortsatte nu på Herman Svenngårds linje och samlade på sig kunskap. Att intervjua äldre orsbor var en metod. Han är också en fängslande föreläsare och delade flitigt med sig av sina kunskaper vid utflykter och andra aktiviteter. Vartefter kommunen växte behövdes fler lärare och det flyttade in lärare som inte alls kände till Brobygden men som skulle förmedla hembygds-kunskap. En lärarhandledning löste

detta behov och naturligtvis var det Börje som gjorde den och lärarutbildningen utökades med bussutfärder, vilka sedan erbjöds även personalen vid andra kommunala förvaltningar.

Hembygdsprojektet

Tanken att ge nyinflyttade kunskap om sin nya hembygd utvecklades till ett hembygdsprojekt 1977-79. Kommunen hade då en driftig bibliotekschef i Miklos Gulyas, invandrad ungrare, och i kommunen bodde dessutom Sören Hallgren, välkänd fotograf på Historiska museet, och han var tillika ordförande i Stockholms-Näs hembygdsförening. Kanalerna till Historiska museet var alltså lätta att upp- arbeta och även Socialstyrelsen gick in i projektet. Ett par projektanställda kunde engageras och en nyskapande tidning "Historiska nyheter" drogs igång och trycktes i 20.000 ex. Börje skrev över hälften av artiklarna. Skrifter delades ut i pendeltågen och en skriftserie "Vi skriver i Upplands-Bro" drogs igång och här har många invånare bidragit med sina minnen. Projektet kul-

S:t Eriks slott vid Almare-Stäket har undersökts på initiativ från UKF.

minerade i en Upplands-Brodag på Historiska museet då publikrekord slogs och Börje var i elden med fördrag som fick dubbleras både på museet och hemma i Bro. Samtliga lärare i kommunen besökte museet. Skulle man kunna lyckas med en sådan satsning idag?

Turistkarta

Under 80-talet skaffade Gudrun och Börje samtliga ekonomiska kartor över kommunen och på Lantmäteriverket fotograferade de alla lantmäterikartor med beskrivningar från kommunen, 300 diabilder blev det. Så gav de sig ut och letade upp alla platser. Resultatet blev 1982 en kommunkarta som blev den första i sitt slag med mängder av kulturhistoriska sevärdheter inlagda, t ex mer än 50 torpgrunder, ödebyar, tegelbruk, ångbåtsbryggor och även geologiskt och biologiskt intressanta formationer.

Hembygdsbok

Med all denna samlade kunskap och enorma intresse och energi samlad hade det varit konstigt om inte tanken på en hembygdsbok över kommunen hade funnits med i arbetet och 1982 fattade kommunen beslut om att ge Börje en termins tjänstledighet med full lön för att genomföra projektet. Och nu tar hembygdsarbetet i Upplands-Bro ett steg in i dataåldern som skulle visa sig bli revolutionerande. På hösten 1984 kom "Det hände i Upplands-Bro" ut i 4000 ex. och den är slutsåld sedan länge.

Datorn i hembygdsforskningen

Det var början av 1980-talet som IBM lanserade den första persondatorn men programvaran var ännu inte utvecklad så det blev en mikrodator, s k hemdator, med ett ordbehandlingsprogram, som blev det första arbetsredskapet och till den naturligtvis en skrivare. Det var en privatinvestering på drygt en halv årslön men den har paret Sanden aldrig ångrat. Börje visade sig nämligen ha förmåga att utveckla datoranvändningen på en nivå som säkert skulle ha givit honom anställning som programmerare om han så hade velat. Databaser byggdes upp över de kunskaper som fanns samlade. Materialet bearbetades och tolkades, och här har Gudrun gjort en enorm insats och flera andra i hembygdsrörelsen också! Kunskaperna skulle också föras ut och då och då kom bokprojektet väl till pass.

Gravfältet vid Rösaring i Låssa är skönt beläget med utsikt Mälarsikt.

Krönikespel

Samma år som boken kom ut, Hembygdens År 1984, beställde Studieförbundet Vuxenskolan manus till ett krönikespel om händelserna kring Stäket och det uppfördes med stor framgång 1987. Spelet handlar om händelserna med anknytning till Stockholms blodbad 1520. En av de viktigaste aktörerna, ärkebiskop Trolle, satt ju då på Stäket. Spelet hette "Stöket i Stäket".

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut - UKF

"Stöket i Stäket" skriver Ledungen om i nr 2 1987 och på samma plats berättade vi om en annan nyskapande händelse i utvecklingen av hembygdsarbetet i Bro, nämligen tillkomsten av UKF. Iden föddes vid köksbordet hemma hos Sandéns på Målarvägen i Bro. Curt Dahlgren, hembygdsforskare och verksam i datavärlden, hade då hört Börje tala om de arkeologiska undersökningarna i Fornsigtuna där samarbetet mellan amatörarkeologer och antikvariska myndigheter utvecklats. Varför inte utveckla detta samarbete till hela den historiska vetenskapsdisciplinen, tyckte Curt, och som datakunnig såg han stora möjligheter att använda datorn i humanioras tjänst. Självklart tycker vi kanske idag men för 20 år sedan var det främst naturvetenskapen som tagit datorn i sin tjänst. 1991 visades UKFs databaser vid Historiska institutionen i Stockholm och samma år fick Stockholms läns museum ta del av dem.

UKF blev en egen förening med starkt sponsorstöd från näringslivet. På dess hemsida www.ukforsk.se kan man ta del av den rika verksamhet UKF bedri-

Jordvallen vid Draget undersöks.

Foton där inget annat nämns Börje Sanden.

vit i över 20 år och här kan man se vilka skrifter som kommit ut från första delen av "Vad hände egentligen?" utgiven 1990. Några exempel på det enorma arbetet som gjorts är att överföra ca 6000 kort från Ortnamnsarkivet till sökbara datafiler, överföring av innehållet i ca 150 bandade intervjuer till sökbara filer, bearbetning av ca 2000 artiklar i det som brukar kallas vårt lands första ekonomiska tidskrift från 1776.

mans med Riksantikvarieämbetet för att skapa samverkan mellan yrkesverksamma arkeologer och amatörer, som vi idag gärna kallar hembygdsarkeologer, har Sandens tagit till sig på samma sätt som Arbetsgrupp Långhundraleden har varit en viktig part. Det började 1981 med en liten undersökning av Rösaring. Här hade upptäckts en unik väganläggning som gick mellan en husgrund och en storhög. Grävningar under två år

Vid Sighildsberg genomfördes undersökningar som gav nya kunskaper om Forn-Sigtuna.

Foto David Damell

Genomgång och tillgängliggörande av Kungliga kungörelser har också gjorts och för ett par år sedan kom tre band med Hushållningssällskapets samlade skrifter ut, ett enormt intressant källmaterial med illustrationer av jordbruksredskap m m från 1700-talet.

Hembygdsarkeologi

Den verksamhet som Stockholms läns hembygdsförbund startade 1979 tillsammans

kunde datera anläggningen till 800-talet och tolkningen blev "processionsväg" från ett "dödshus" till begravningsplatsen. Undersökningarna har på senare år återupptagits i samarbete med Stockholms läns museum.

Sandens hade hittats även andra intressanta fornlämningar som en träpalissad vid fornborgen Draget där undersökningar sedan lett till att man tolkat

platsen som en 4000 år gammal kultplats. Här finns även en imponerande hålväg som väckte Sandens intresse för denna typ av fornlämning och själva trodde de knappt sina ögon när de träffade på ett dussintal 3-5 m djupa hålvägar på en annan plats i kommunen 1988.

Fornsigtuna blev en annan plats där hembygdsarkeologin samlades för att tillsammans med fackfolket göra undersökningar i mitten av 1980-talet. Denna undersökning resulterade i en praktfull bok där nya resultat framkom. Börje har också grävt i arkiven från gården på platsen, Sighildsberg, och även granngårdarna och hittat fakta som måste betraktas som revolutionerande.

Det skulle gå att göra denna artikel mycket längre men förhoppningsvis har du nu fått en bild av en unik hembygdsinsats. Det senaste i raden är en bok i en tegelstens tjocklek med presentationer och tolkningar av det uppordnade gårdsarkivet från Bro gård. Den har framställts i ett tiotal exemplar och finns bl a i förbundets bibliotek. Gudrun och Börje arbetar nu för att se till att allt arbete blir tillgängligt för eftervärlden och eftersom datasystemen ändras och digitala media är osäkra tas nu allt ut i skriftform i små häften som görs i små upplagor och som kan beställas av specialintresserade. Ordet på papper känns ännu långt ifrån föråldrat!

Nordiska museets motivering

Gudrun och Börje Sanden (f. 1930 resp f. 1928), Bro, tilldelas medaljen för hembygdsvårdande gärning för att de på ett föredömligt sätt representerar de eldsjälar som arbetar med dokumentation och förmedling av kulturarvet. De representerar kulturarvets betydelse för den lokala identiteten i en av de många kommuner som lätt hamnar i storstäders skugga.

Gudrun och Börje har genom sitt ideella arbete för hembygden betytt mycket för den kulturhistoriska identiteten i en av Stockholms växande kranskommuner. Tillsammans har de både uppmärksammat och tillgängliggjort äldre arkivmaterial av betydelse för bygden.